VII раскоп у церкви Климента, папы Римского 2016 года (П-16-Клим-VII, В-6 (-118)-8, ПГОИАХМЗ, №11). Материал – железо, застежка фигурная с заклепкой. Изготовлена из бронзы, имеет два сквозных отверстия. Девятая – на XI раскопе в Окольном городе 2018 года (П-18-Ог-XI, 2-10 (-195)-21, ПГОИАХМЗ, №17). Изготовлена из бронзы, имеет растительный орнамент. Последняя застежка в археологической документации отмечена как книжная, но нельзя с уверенностью говорить об этом, так как она может являться поясной.

Если переходить к картографии находок, то стоит сказать, что в первой половине XIV в. рукописи в Пскове переписывались для Пантелеймоновского монастыря на Красном дворе, церкви Воскресения Христова в Довмонтове стене, Пантелеймонова Дальнего монастыря, Климентьевского монастыря, церкви Воздвижения Честного креста на Княжем дворе, церкви Рождества Иоанна Предтечи в монастыре Иоанна за рекою, церкви Благовещения Богородицы в Крому, а также, возможно, для монастыря Козьмы и Дамияна на Гремячей горе и церкви Рождества Богородицы в Снетогорском монастыре. Книгописные мастерские XIV в. существовали в церквях Вознесения Христова в Домонтове городе, (1309 или 1310 г.), Николы над Греблей в Домонтове городе (1312–1313, ок. 1330 г.), Воздвижения креста на Красном Дворе в Пскове (1382 г.) [6]. Исходя из анализа карты можно отметить, что наиболее близко к книжным мастерским находятся находки из раскопов: Мирожского монастыря (близко к Климентьевскому монастырю), Климентовский (близко к Климентьевскому монастырю), находки с Лубянского раскопа и с улицы Ленина находятся достаточно близко к княжому двору.

Заключение. В ходе данной работы были проанализированы материалы по истории книжной фурнитуры на территории Древней Руси, а также дана характеристика предметов, найденных на территории Пскова. На данный момент найдено 13 предметов книжной фурнитуры, четыре из которых накладки и девять застежек. Самым распространённым материалом для изготовления книжный накладок является бронза (2 экземпляра), за ней – свинцово-оловянистый сплав (1 экземпляр), материал еще одного – неизвестен. Из четырех найденных накладок две угловые, а также три имеют орнамент. Среди 9 книжных застежек наиболее популярный материал тоже бронза (6 экземпляров), за ним – цветной металл (2 экземпляра), потом – железо. Три застежки орнаментированы, и одна является пряжкой от книжной застежки.

1. Щепкин, В. Н. Русская палеография / В. Н. Щепкин. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 270 с.
2. Гуревич, Ф. Д. Грамотность горожан древнерусского Понеманья / Ф. Д. Гуревич // КСИА. – 1973. – № 135. – С. 28–34.
3. Пескова, А. А. Писала и книжные застежки из раскопок на большом Шепетовском городище / А. А. Пескова // Археологические вести. – 2021. – № 31. – С. 264–276.
4. Лабутина, И. К. Раскоп 1967 в Окольном городе Пскова / И. К. Лабутина // Археология и история Пскова и Псковской земли. – 1994. – Вып. 2. – С. 6–44
5. Козлова, А. В. Металлические украшения и предметы быта восточной традиции X – XV веков из раскопок в Пскове / А. В. Козлова // Археология и история Пскова и Псковской земли. – 2007. – С. 125-143.
6. Столярова, Л. В. Книга в Древней Руси (XI–XVI вв.) / Л. В. Столярова, С. М. Каштанов. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2010. – 448 с.

АРГАНІЗАЦЫЯ І ДЗЕЙНАСЦЬ САЮЗА ТУРЫСТЫЧНАЙ ПРАПАГАНДЫ Ў НАВАГРАДСКІМ ВАЯВОДСТВЕ (1935 г.)

Булаты П.Ю.,
малады навуковец, БДУФК, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Ключавыя словы. Гісторыя турызму, турыстычныя арганізацыі, міжваенны час, Наваградак.
Keywords. History of tourism, travel organization, interwar period, Navahradak.

У міжваенны час на землях Заходняй Беларусі развіццю разнастайных відаў унутранага турызму надавалася значная ўвага. Пры яго арганізацыі выкарыстоўваліся шматлікія рэгіянальныя турыстычныя рэсурсы. Турыстычная дзейнасць ажыццяўлялася дзяржаўнай адміністрацыяй і грамадскімі аб’яднаннямі на рэгіянальным адміністрацыйным узроўні. Так, пры ваяводскіх урадах дзейнічалі адмысловыя турыстычныя ад-

дзелы, а таксама рэгіянальныя аддзелы турыстычных аб'яднанняў (у прыватнасці, «Саюза турыстычнай прапаганды»). У кантэксце пабудовы гістарычнай пераемнасці ў арганізацыі сучаснай турыстычнай індустрыі, даследаванне структуры і дзейнасці рэгіянальных турыстычных арганізацый мінулых эпох – актуальная задача. Мэта даследавання – ахарактарызаваць асаблівасці арганізацыі і аспекты дзейнасці аддзелу «Саюза турыстычнай прапаганды» ў Наваградскім ваяводстве.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання дзейнасці Саюза турыстычнай прапаганды Наваградскага краю (Związek Propagandy Turystycznej Ziemi Nowogródzkiej) з'яўляецца публіцыстычнае выданне «W Nowogródzkiej Stronie» («У Наваградскім краі»). Абумоўлена гэта тым, што адным з аспектаў дзейнасці турыстычных арганізацый з'яўлялася выдавецкая дзейнасць. Рэгіянальныя аб'яднанні рыхтавалі да друку турыстычныя даведнікі, адмысловыя брашуры і бюлетэні, буклеты, паштоўкі. Інфармацыйна-турыстычны бюлетэнь «У Наваградскім краі», які выходзіў пад патранажам Саюза турыстычнай прапаганды, планаваўся як перыядычнае выданне з частатой выхаду адзін раз на месяц. Першы нумар турыстычнага бюлетэня пабачыў свет у 1934 г. Першыя два нумары выдаваліся саматужна праз капіравальны апарат, але ўжо з 1935 г. выданне друкавалася на павятовай тыпаграфіі. Яно атрымала дзяржаўную падтрымку і актыўна распаўсюджвалася ў 1935 годзе. На старонках выдання змясціліся матэрыялы рознага кшталту, датычныя да турыстычнай тэматыкі: афіцыйныя звесткі, інфармацыйныя нататкі, рэклама, але большую частку займаюць навукова-папулярныя артыкулы, прысвечаныя прывабным турыстычным месцам Наваградскага рэгіёна. Таксама выданне асвятляла дзейнасць свайго заснавальніка – аддзел Саюза турыстычнай прапаганды ў Наваградскім ваяводстве.

Прадстаўленае даследаванне дзейнасці турыстычнай арганізацыі мінулага выканана з дапамогай агульнанавуковых метадаў (аналіз, сінтэз, абагульненне) і спецыяльных гістарычных (дыяхронны метад, гісторыка-сістэмны, кантэнт-аналіз).

Вынікі і іх абмеркаванне. Саюз турыстычнай прапаганды Наваградскага ваяводства (далей – Саюз) пачаў актыўна дзейнічаць з 1935 г. Як адзначаецца ў артыкуле, прысвечаным арганізацыі Наваградскага аддзела Саюза, «да апошняга часу ў краіне турызмам апекаваліся розныя арганізацыі [1]» на валанцёрскіх (не камерцыйных) умовах, што кепска ўплывала на якасць турыстычнага абслугоўвання. Але з 1935 г. па ініцыятыве аддзела турызму Міністэрства камунікацыі пачалі ствараца прынцыпова новыя турыстычныя арганізацыі, якія абапіраліся на моцныя матэрыяльныя грунты, аснова іх – не фізічныя асобы, а інстытуцыі і прадстаўніцтвы, якія зацікаўленыя ў матэрыяльным развіцці рэгіёна. Наваствораныя Саюзы турыстычнай прапаганды мелі за мэту прыцягнуць да свайго раёну як мага больш турыстаў, стварыць самыя лепшыя і карысныя ўмовы для побыту турыстаў, старацца аб паляпшэнні транспартных камунікацый у сваім раёне [1].

З выяўленых на старонках турыстычнага бюлетэня «У Навагрдскім краі» матэрыялаў, датычных арганізацыйнай дзейнасці Саюза, можна вылучыць наступныя аспекты:

1. Арганізацыйная структура і структура кіравання арганізацыі. Цэнтральнае бюро Саюза ў Наваградку размяшчалася па вул. Касцельная 3. Філіялы Саюза знаходзіліся ў Баранавічах (вул. А. Міцкевіча 16; кіраўнік – прафесар Л. Турскі), Слоніме (пры павятовай адміністрацыі; кіраўнік – інжынер А. Сахацкі) і Нясвіжы (пры павятовай адміністрацыі; кіраўнік – інспектар Б. Антчак) [1].

Першапачаткова справамі Саюзу часова кіраваў урад у асобе куратара і дырэктара бюро. 30 сакавіка 1935 года быў скліканы агульны сход усіх чальцоў з мэтай правядзення выбараў кіраўніцтва Саюзу. Пасля сходу была вызначана наступная структура кіравання і размеркаваныя пасады: урад Саюза (Прэзідэнт, I віцэ-прэзідэнт, II віцэ-прэзідэнт, I чалец прэзідыуму, II чалец прэзідыуму, 5 чальцоў ураду, 3 намеснікі чальцоў ураду); рэвізійная камісія (Прэзідэнт, віцэ-прэзідэнт, сакратар), суд Саюза (Прэзідэнт, віцэ-прэзідэнт, сакратар) [2].

2. Рэгіянальная сетка і чальцы арганізацыі. У склад Саюза ўваходзілі:

a) Павятовыя саюзы самакіравання: Наваградскі, Нясвіжскі, Баранавіцкі, Стаўпецкі, Слонімскі і Шчучынскі;

b) Гмінныя органы ўлады: у Міры і Жухавічах (Стаўпецкі павет); Гавезне, Грыцэвічах, Клецку, Лані, Сіняўцы, Снове, Заастравеччы і Гарадзеі (Нясвіжскі павет); Цырыне, Уселюбе,

Гарадзечне, Шчорсах, Кушэлеве, Любчы і Карэлічах (Наваградскі павет); Орлі, Ружанцы, Шчучыне (Шчучынскі павет); Моўчадзі, Дабромыслі, Ляхавічах, Сталовічах і Гарадзішчы (Баранавіцкі павет); Радуні, Белагрудзе, Эйшышках і Беліцы (Лідскі павет); Казлоўшчыне, Сянькоўшчыне, Дзярэчыне, Быцені, Галынцы і Жыровічах (Слонімскі павет).

с) Гарадскія рады: у Баранавічах, Нясвіжы, Клецку, Ляхавічах і Лідзе [1].

Акрамя таго ў якасці чальцоў далучыліся: прамысловая і гандлёвая палата ў Вільне, турыстычнае бюро «Orbis», рэдакцыя газеты «Kurier Wileński», турыстычная камісія віленскай школьнай акругі, рамесная палата ў Наваградку, асацыяцыя ўласнікаў гатэлей у Наваградку, саюз уласнікаў нерухомасці ў Наваградку, гільдыі пекараў, мяснікоў, рэзнікаў і цырульнікаў гораду Наваградка, а таксама розныя фізічныя асобы [2].

3. Напрамкі дзейнасці арганізацыі. Бюро і прадстаўніцтвы Саюза:

- забяспечваюць: усёй турыстычнай інфармацыяй вусна бясплатна, а пісьмова за кампенсацыю паштовых выдаткаў ў памеры 20 грошаў;
- пастаўляюць: гідаў, аўтобусы, экіпажы і конныя павозкі для турыстаў і вандроўнікаў;
- рэкамендуюць прыезджым: гатэлі, рэстараны, кандытарскія і іншыя гандлёвыя ўстановы, а таксама пансіянаты, лецішчы на Наваградчыне;
- забяспечвае: рознай інфармацыяй і практычнымі парадамі, як наведаць паасобныя гарады Наваградскага краю;
- прадае: розныя турыстычныя выданні, такія як: даведнікі, паштоўкі, карты, улёткі і іншыя.
- прымае замовы на: пакоі альбо калектыўны начлег у гатэлях і на базах, супольны сняданак, абеды, вячэры ў рэстаранах і закусачных;
- аказвае любую дапамогу і дае парады тым, хто наведвае Наваградчыну [1].

4. Гадавы бюджэт і планы дзейнасці. Зацвярджэнне бюджэту і праграмы дзейнасці на 1935 г. былі вызначаны на агульным сакавіцкім сходзе. Адзначаецца, што бюджэт Саюзу на 1935 г. прадугледжвае звычайныя выдаткі на турыстычную прапаганду 7 863 злотых [2]. Праграма прац на 1935 г. была наступная:

1) арганізацыя святкавання «Дзён Міцкевіча» з 27 чэрвеня па 5 ліпеня, падчас якіх плануецца: асвячэнне падмурка пад помнік А. Міцкевічу, прадстаўленні на Замку і ўрачыстыя сустрэчы ў Наваградку, конныя спаборніцтвы ў Баранавічах, насып кургана ў гонар памяці Т. Рэйтана ў Ляхавічах і таму падобнае, супольныя аўтамабільныя вандроўкі Нясвіжскім шляхам праз Карэлічы, Турэц, Мір, Нясвіж, Сноў, Сваятычы, Тугановічы, Варончу, Свіцязь, Чомбраў да Налібацкай пушчы на возера Кромань;

2) правядзенне ў Наваградку рэгіянальнай выставы з 29 чэрвеня па жнівень;

3) арганізацыя цягам усяго лета пастаянных аўтобусных вандровак па Наваградскіх маршрутах;

4) распачаць акцыі па высадцы дрэў у гарадах Наваградчыны і таму падобнае [2].

Заключэнне. Такім чынам, на грунце матэрыялаў, якія былі апублікаваныя на старонках выдання «У Наваградскім краі», адносна дзейнасці Наваградсгага аддзела Саюза турыстычнай прапаганды можна адзначыць наступнае:

1) Саюз меў складаную і разгалінаваную арганізацыйную структуру, якая складалася з цэнтральнага бюро і трох прадстаўніцтваў. Кіраўніцтва Саюзам ажыццяўлялася досыць вялікім адміністрацыйным апаратам, у які ўваходзіў урад (13 асоб), рэвізійная камісія (3 асобы), суд (3 асобы);

2) Саюз быў досыць шматлікай арганізацыяй. Да турыстычнай справы мелі дачыненне павятовыя саюзы самакіравання, гмінныя органы ўлады, гарадскія рады, а таксама шэраг грамадскіх і гаспадарскіх аб’яднанняў, прыватныя асобы;

3) напрамкі дзейнасці Саюза ахоплівалі шырокі спектр турыстычных паслуг: інфармацыйнае забеспячэнне, браніраванне, рэалізацыя прадукцыі, арганізацыя вандровак і інш.

4) Саюз меў уласны бюджэт і план дзейнасці, якія палягаў у плоскасці арганізацыі разнастайных мерапрыемстваў, у тым ліку – арганізацыю экскурсійнай дзейнасці.

1. W Nowogródzkiej Stronie. – 1935. – №1.
2. W Nowogródzkiej Stronie. – 1935. – №3.